

Prima ediție a Zilei „George Enescu” la Lugoj

Constantin-Tufan Stan

O primă interferență a creației enesciene cu spațiul cultural bănățean, potrivit surselor documentare cercetate până în prezent, s-a petrecut la Lugoj, în 1904. Într-o cronică publicată în periodicul local „Drapelul”, IV, 149, 1904, 3, sunt detaliate aspecte de la o serată literar-muzicală organizată în 18/31 decembrie 1904, sub egida Societății „Tinerimea Română” și a Societății Domnișoarelor (în prezența unui public „distins de dame, bărbați și tineri”), în „saletul” Casinei Române (localul Reuniunii Române de Lectură), unde, după un discurs de deschidere rostit de Valeriu Braniște („despre sociabilitate și însemnătatea ei pentru progresul omenimei [sic!]”), între opusurile interpretate s-a numărat și *Serenada de dimineață* [sic!] (*Aubade pour Violon et Piano*), o versiune (transcripție) pentru vioară și pian a trioului *Aubade pentru vioară, violă și violoncel în Do major* (titlul inițial, *Sérénade pour Violon...*, a fost înlocuit ulterior de Enescu cu cel de *Aubade pour Violon...*, așa cum se poate observa pe foaia de titlu a manuscrisului – o posibilă explicație pentru titlul neobișnuit sub care a apărut opusul în presa lugojeană, o evidentă contradicție de termeni –), la puțin timp după editarea sa (Editura Enoch, Paris, 1903), cântat, posibil, în primă audiție la Lugoj. Trioul *Aubade* și transcripția pentru vioară și pian (elaborate în anii 1899-1900) au fost publicate în ediția Enoch alături de o transcripție pentru pian la patru mâini. Trioul are caracter omagial, pe prima pagină a partiturii fiind inserat textul dedicației adresate cuplului regal român, regina Elisabeta și regele Carol I, la aniversarea a 30 de ani de căsătorie. Caracterul omagial al opusului devine explicit în final, prin citarea *Imnului Regal Român*, la fel ca în *Poema Română* (v. Clemansa Liliana Firca, *Noul catalog tematic al creației lui George Enescu*, vol I, *Muzica de cameră*, Editura Muzicală, București, 2010, p. 202 și 222-224).

În 20 ianuarie 1912, orchestra Societății Filarmonice din Arad a interpretat *Pastorala-fantezie* pentru orchestră, iar în 6 iunie 1914, la Caransebeș, cu prilejul concertului Corului „Doina” din Turnu Severin, dirijat de I. Șt. Paulian, într-un intermezzo instrumental, L. Acher

(vioară) și P. Sergescu (pian) au prezentat *Aubade pour Violon et Piano*, prima mențiune identificată în presa bănățeană despre interpretarea unei creații enesciene în vechea citadelă culturală a Banatului montan („Drapelul”, Lugoj, XIV, 53, 1914, 3). Banatul, ținutul căruia Lucian Blaga i-a conferit conotații baroce, s-a constituit într-un permanent punct de atracție pentru peregrinările artistice ale Orfeului moldav, care s-au succedat, cu o densă ritmicitate, de-a lungul a mai bine de trei decenii: Lugoj, între 1912 (primul popas concertistic în Banat) și 1943 (concert de adio oferit melomanilor bănățeni), Timișoara (între anii 1921 – prima prezență în Banat după Marea Unire – și 1943), Arad (1922-1943), Caransebeș (1922, 1927 și 1929) și Oravița, cu o prezență singulară, în 1931, unde a fost sărbătorit cu prilejul împlinirii celor 50 de ani de viață, după entuziaste manifestări similare care avuseseră loc la Arad și Timișoara.

George Enescu a susținut la Lugoj, potrivit informațiilor de care dispunem, zece recitaluri violonistice. Anunțuri, cronici, eseuri, reportaje și articole omagiale au fost inserate în paginile publicațiilor lugojene („Acțiunea”, „Drapelul”, „Gazeta Lugojului”, „Răsunetul”, „Krassó-Szörényi Lapok”, „Banater Bote”) și timișorene („Banatul” și „Fruncea”). Afișele-program, autografele consemnate în Cărțile de Aur ale unor instituții (Liceul Teoretic de Băieți „Coriolan Brediceanu”, Liceul de Fete „Iulia Hasdeu”, Corul „Ion Vidu”), mărturiile unor intelectuali care au avut ocazia să-l cunoască pe marele artist ne oferă câteva repere ale contextului cultural în care s-a manifestat Enescu.

Iată o cronologie a prezențelor artistice ale lui George Enescu la Lugoj:

- Recitalul din 1912, la invitația lui Iosif Willer, primul recital susținut în Banat, cu acompaniamentul lui Theodor Szántó.

- Recitalul din 15 februarie 1914 (la pian: Th. Szántó).

- Recitalul din 3 decembrie 1922 (la pian: Nicolae Caravia).

- Recitalul din 25 noiembrie 1923.

- Recitalurile din 9 și 10 februarie 1927 (după concertul susținut în 8 februarie la Caransebeș). În 13 februarie, George Enescu va interpreta, la Timișoara, *Sonata a III-a pentru pian și vioară*, „în caracter popular românesc”, după prima audiție absolută care avusese loc la Oradea în 16 ianuarie.

- Recitalul din 5 noiembrie 1929 (la pian: N. Caravia).

- Concertul omagial dedicat lui George Enescu, în ziua de 16 ianuarie 1932, de formațiile corale și instrumentale reprezentative din Lugoj (un gest reparatoriu, după anularea concertului din anul precedent), cu concursul pianistei Clara Vojkicza (Peia). E posibil ca

autoritățile locale să fi emis, cu acel prilej, o hotărâre prin care s-a atribuit numele marelui muzician parcului din centrul orașului (unii autori, preluând cu superficialitate informațiile publicate în presa timpului, au menționat, în mod eronat, prezența lui Enescu la acest concert).

– Recitalul din 7 octombrie 1937 (la pian: Ionel Gherea).

– Recitalul din 4 mai 1942 (la pian: I. Filionescu).

– Recitalul din 2 aprilie 1943, ultima apariție pe scena Teatrului „Traian Grozăvescu” din Lugoj, ultimul concert în Banat.

Artizan al primului recital enescian la Lugoj, dr. Iosif Willer (1884-1972) fondase, în 1911, Societatea de Muzică de Cameră, din care mai făceau parte dr. Ákos Fränkl și Béla Janovitz (pianist și compozitor, tatăl unei valoroase violoniste, Alice Hartmann-Janovitz, absolventă, în 1927, la Schola Cantorum din Paris, profesoară, episodic, la Conservatorul lugojean), sub auspiciile căreia a inițiat un proiect care viza invitarea periodică la Lugoj a unor personalități muzicale și formații instrumentale camerale de prestigiu. Între primii invitați s-au aflat Pablo Casals (1911 și 1912), Cvartetul de Coarde „Waldbauer-Kerpely” și George Enescu (1912). Dintr-un anunț publicat în presa lugojeană de expresie germană („Südungarischer Bote”, XIII, 90, 1911, 3: *Musikleben in Lugos*) aflăm că membrii Societății îl invitaseră pe pianistul Theodor Szántó să concerteze la Lugoj în 1 decembrie 1911, iar anul următor, 1912, era așteptat recitalul pianistului virtuoz Ernst Dohnányi, profesor la Academia de Muzică din Berlin. I. Willer, cel care se încumetase să inițieze un astfel de îndrăzneț proiect cultural, a fost o personalitate plurivalentă, care a marcat pozitiv destinul cultural al Lugojului ante- și interbelic: politician (a activat, în perioada interbelică, ca deputat, ca reprezentant al Partidului Maghiar în județul Trei Scaune), avocat, dar și un muzician rafinat – dirijor, compozitor, pianist, violonist și pedagog –, cu studii la Academia de Muzică din Budapesta, unde fusese coleg și întreținuse relații de prietenie cu Béla Bartók și Zoltán Kodály. Strămoșii săi, francezi hughenoti (informația o datorăm evocărilor lui Zeno Vancea, greu de pus la îndoială), se refugiaseră în Ungaria de teama persecuțiilor. Înainte de stabilirea sa la Lugoj (în 1908, la invitația subprefectului Aurel Issekut, care îi oferise postul de dirijor al corului și orchestrei Reuniunii maghiare), I. Willer activase temporar ca dirijor la Teatrul din Kecskemét, localitatea sa natală. La Lugoj, a fost maestrul și mentorul unei pleiade de viitori eminenți muzicieni: Traian Grozăvescu (I. Willer avea un talent deosebit în a cultiva vocile, în spiritul belcantoului), Zeno Vancea (lecții de armonie și contrapunct), Filaret Barbu (ore de vioară), Lelia Popovici (care, ulterior, va absolvi

Conservatorul din Viena, devenind profesoară de canto la Conservatorul de Muzică și Artă Dramatică din Cluj), Olga Costin (sora lui Zeno Vancea, soția lui Maximilian Costin – fost director al Conservatorului Municipal din Timișoara –, o remarcabilă pianistă, corepetitoare la Opera Română din Cluj, profesoară la Conservatorul Municipal din Târgu Mureș, apoi la Conservatorul de Muzică din București), Clara Vojkicza (Peia), pianistă-concertistă, iar din 1930 profesoară de pian la Conservatorul Popular de Muzică din Lugoj. I. Willer a continuat să predea lecții de pian și vioară și în ultimii ani ai vieții, foștii săi învățăcei fiind astăzi nume importante ale artei interpretative: Florin Paul (prim-concertmaistru al Orchestrei Simfonice Radio din Hamburg), Dana Paul-Giovaninetti (pianistă-concertistă și profesoară la Școala de Muzică din Franconville și Conservatorul Regional din Argenteuil, Franța), Franz Metz (muzicolog, dirijor și organist la biserica „St. Pius” din München) ș.a.

Primul recital al lui Pablo Casals, acompaniat de Theodor Szántó, a avut loc în 18 noiembrie/1 decembrie 1911 în sala festivă a Hotelului „Regele Ungariei”, actualul Hotel „Dacia” („Drapelul”, Lugoj, XI, 132, 1911, 3; „Südungarischer Bote”, Lugoj, XIII, 91, 1911, 3), urmat de cel din 15 noiembrie (stil nou) 1912: „Cel mai mare virtuoz la cello al zilelor noastre, Pablo Casals, cunoscut publicului lugojean după prestațiunile sale de o artă desăvârșită din anul trecut, va concerta și anul acesta în Lugoj” („Drapelul”, Lugoj, XII, 108, 1912, 3). O lapidară considerație asupra recitalului a fost publicată în „Drapelul”, Lugoj, XII, 128, 1912, 3: „Casals, celebrul cellist de renume european, a concertat ieri seara în Lugoj, în sala mare de la Hotelul «Regele Ungariei», în fața unui numeros și distins public. Credem că e superfluu a mai spune că a fost un rar prilej de a gusta arta adevărată pentru amatorii și pricepătorii de muzică de la noi”.

Nu cunoaștem data exactă a concertului susținut de George Enescu la Lugoj în anul 1912. În articolul omagial dedicat lui Enescu, cu prilejul morții acestuia, în revista „Muzica”, dr. Iosif Willer nu oferă niciun reper cronologic, singurul indiciu fiind faptul că marele muzician venea de la Paris. E plauzibil ca recitalul lui Enescu la Lugoj să fi avut loc în prima decadă a lunii martie, după concertele prezentate la Budapesta, în zilele de 1 și 2 martie (primul recital în capitala ungară), cu Orchestra „Wiener Tonkünstler”, dirijată de Hans Wallner (1 martie), apoi ca solist și partener alături de Pablo Casals și pianistul Donald Tovey, în *Dublul concert* de Brahms și *Triplul concert* de Beethoven (2 martie), sub bagheta lui Oscar Nedbal. Recitalul susținut la Lugoj, cu acompaniamentul lui Theodor Szántó (în salonul de muzică din locuința lui Willer, o splendidă vilă construită în stil

neorenascentist italian), s-a constituit în prima etapă a unui amplu turneu concertistic, fiind urmat de concerte la Craiova, Ploiești, Brăila, Galați, Iași și Botoșani (primul itinerariu concertistic în Regat), cu scopul instituirii unui premiu național de compoziție, proiect care va fi pus în practică în 1913, odată cu organizarea primei ediții a Premiului Național de Compoziție „George Enescu”.

O mărturisire privind primul contact cu publicul lugojean ne este oferită de Enescu cu prilejul prezenței sale concertistice la Arad, în 1922, într-un interviu acordat periodicului local „Solidaritatea”:

„Astăzi, cu trenul de Timișoara, a sosit maestrul Enescu pentru prima oară în orașul nostru. La gară a fost întâmpinat de d. primar și câțiva admiratori ai D.[omniei] Sale.

La ora 5, împreună cu d. director al Palatului Cultural, am făcut o vizită maestrului la Hotel «Central», unde are camera reținută. Ne-a primit foarte prietenos și ne-a spus că este satisfăcut de succesul concertelor pe care le-a dat în Caransebeș, Lugoj și Timișoara.

Întrebându-l dacă a mai cântat vreodată în orașele din Ardeal, Banat și actuala Ungarie, ne-a spus că a cântat la Budapesta, la Seghedin și, în 1912, la Lugoj, unde afișele erau tipărite jumătate ungurește, jumătate românește”.

Detalii privind prima prezență a lui Enescu la Lugoj, dar și un inedit portret al muzicianului ne sunt împărtășite de Iosif Willer în articolul omagial din revista „Muzica”:

„Enescu a prezentat publicului lugojean un program cu adevărat ales. Însă ne-a cucerit, chiar mai înainte de a fi cântat programul până la capăt, prin atitudinea sa de o fermecătoare modestie și totuși atât de plină de căldură. Nici nu poate fi imaginat ceva mai nepretențios, mai modest decât Enescu pe podium. Frac uzat, ghete, cămașă simplă (nu era preocupat de efectul exteriorului său). Dar când, cu ochii închiși și cu o simplitate nemaiauzită, lăsându-se purtat pe aripi de extaz, a cântat *Ciacona* de Bach, ne-a vrăjit pe toți cu magia viorii sale. Seara a devenit de neuitat pentru noi, dar și dânsul a avut parte de o surpriză plăcută: în timpul pauzei, l-am condus într-o cameră rezervată special pentru acest scop, în care-l așteptau compatrioți ai săi, în frunte cu Ion Vidu. Ce-au discutat, nu știu nici astăzi, căci nu le-am tulburat discuția”.

Referindu-se la primul concert în Banat, Enescu făcea următoarea mărturisire, după recitalul susținut la Lugoj în 4 mai 1942:

„Lugojul din 1912-1913, când l-am cunoscut pentru întâia oară, e același, românesc și cu cântece” („Răsunetul”, Lugoj, XXI, 19, 1942, 3: *George Enescu la Lugoj*).

Împlinirea unui veac de la primul recital violonistic enescian la Lugoj a fost marcată prin organizarea, în 27 aprilie 2012, sub genericul celei de-a XX-a ediții a Festivalului Coral Internațional „Ion Vidu”, a primei ediții a Zilei George Enescu la Lugoj, cu sprijinul organizatoric și logistic al Școlii de Arte Frumoase „Filaret Barbu”, al Casei Municipale de Cultură și al Muzeului de Istorie. A fost vernisată o expoziție documentară, care a reflectat cele mai semnificative secvențe culturale circumscrise personalității enesciene, și a fost organizat un simpozion, în cadrul căruia a fost evocat contextul în care s-a desfășurat primul contact concertistic al lui George Enescu cu publicul meloman lugojean. Manifestările dedicate marelui compozitor au culminat cu un concert cameral omagial, în care au putut fi audiate opusuri enesciene reprezentative din diferite etape creatoare, susținut de elevi ai Colegiului Național de Artă „Ion Vidu” din Timișoara, profesori ai Școlii de Arte Frumoase „Filaret Barbu” din Lugoj și tinere cadre universitare de la Facultatea de Muzică din Timișoara: *Cantabile și Presto*, pentru flaut și pian (Dumitru Palagniuc și Raluca Miclăuș), *Legendă pentru trompetă și pian* (Alin Ispas și Raluca Miclăuș), *Baladă pentru vioară cu acompaniament de pian* (Andra Ciobotaru și Raluca Mihalca), *Lăutarul*, din suita *Impresii din copilărie*, op. 28 (Georgiana Stăncioni), *Languir me fais*, din *Șapte cântece pe versuri de Clément Marot* (Diana Brădean și Raluca Mihalca), *Preludiu*, din *Suita nr. 1 în stil vechi pentru pian*, op. 3 (Serena Voaideseș), *Toccata și Sarabanda*, din *Suita pentru pian nr. 2*, în Re major, op. 10 (Raluca Mihalca și Raluca Miclăuș), *Omagiu lui Enescu*, pentru vioară și pian, un prinos adus lui George Enescu de maestrul clujean Valentin Timaru (Cristina Constantin și Adriana Dogariu), și, în final, într-o sublimă culminație, partea I din *Sonata a III-a pentru pian și vioară în la minor, „în caracter popular românesc”*, op. 25, dăruită melomanilor lugojeni de Cristina Constantin și Sorin Dogariu.

Ecourile marii muzici au reverberat, pentru o zi, în micul burg timișean, prima ediție a Zilei George Enescu la Lugoj constituindu-se într-un necesar reper pentru demersuri identice, care să-și propună transmiterea și receptarea mesajului sonor enescian în cele mai diverse medii din spațiul românesc, într-o perioadă nefastă, marcată de asaltul tot mai agresiv al kitsch-ului și al amatorismului.